

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ АНАЛІЗ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТРУКТУРИ ТА ВИРАЖЕНОСТІ ВОРОЖОСТІ У ОСІБ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ

Національна медична академія післядипломної освіти

імені П.Л. Шупика, м. Київ

Вступ. Одним з важливих аспектів вивчення дезадаптивних форм реагування є дослідження феномену ворожості у тісному зв'язку з такими стійкими характеристиками, як акцентуації особистості.

Мета. Виявлення гендерних особливостей залежності рівня ворожості від виразності та переважаючих типів акцентуацій особистості у осіб з порушеннями психічної адаптації.

Матеріал та методи. Обстежено 1630 респондентів (1301 чоловіків і 329 жінок). Психодіагностичні методики: шкала Кука-Медлей та Методика визначення акцентуації характеру К. Леонгарда.

Результати та висновки. У жінок в значно меншому ступені, ніж у чоловіків, феномен ворожості залежить від виразності акцентуованих рис особистості. Паралельно наростанню явищ психічного дистресу виразність ворожості починає виступати як зовсім самостійна та самодостатня психологічна характеристика. На користь даного твердження свідчить і звуження кола акцентуацій характеру, пов'язаних із проявами ворожості, при наростанні зовнішніх проявів психологічного дистресу.

Ключові слова: порушення психічної адаптації, психосоматичні розлади, акцентуації особистості, ворожість, гендерні особливості.

Вступ. Розуміння механізмів порушення психічної адаптації до умов професійної діяльності людини неможливо без вивчення особистісних особливостей пацієнтів, які знаходяться в стані психологічного дистресу. Одним з важливих аспектів вивчення дезадаптивних форм реагування на зовнішні психотравмуючі впливи, безумовно, є дослідження феномену ворожості у тісному зв'язку як з такими стійкими характеристиками, як риси акцентуованої особистості, так і з динамічними особливостями психологічного стану людини. В теперішній час немає однозначного ставлення до розбіжностей понять «ворожість» та агресивність, але на нашу думку, найбільш продуктивною є позиція К. Ізарда, який розуміє агресивність тільки як один з проявів більш широкого поняття «ворожості» [1]

Мета. Виявлення гендерних особливостей залежності рівня ворожості від виразності та переважаючих типів акцентуацій особистості у осіб з порушеннями психічної адаптації. Відповідно до поставленої мети, в якості завдань виступило: вивчення гендерної структури психологічного феномена ворожості; дослідження гендерної структури та виразності акцентуацій особистості осіб із порушеннями психічної адаптації та у практично здорових, адаптованих; аналіз взаємозв'язків між виразністю ворожості й переважними типами акцентуацій особистості та виявлення гендерних особливостей даних взаємозв'язків.

Матеріал та методи. Матеріалом дійсного дослідження є результати обстеження 1630 респондентів, з яких 1301 осіб (79,8%) – гендерна група чоловіків, і 329 осіб (20,2%) – гендерна група жінок. Обстежений контингент структурований у вигляді трьох дослідницьких груп, кожна з яких складалася з двох гендерних підгруп: 1 група – респонденти у стані парціальної психічної дезадаптації (ППД) – 125 чоловіків (70,0% групи) і 54 жінки (30,0%); 2 група – пацієнти, які страждають на психосоматичні захворюваннями (ПСЗ) – 213 чоловіків (77,74%) і 61 жінка (22,26%); 3 група – практично здорові, адаптовані (ПЗ) – 1176 респондентів, з них 962 (81,8%) осіб чоловічого гендеру та 214 (18,2%) – жіночого. Перші дві групи розглядалися як особи з порушеннями психологічної адаптації, а третя виступала в якості контрольної групи.

З метою дослідження рівня й форми психологічного феномену ворожості була використана шкала Кука-Медлей (ШКМ) [2]. Для виявлення типу та виразності акцентуації особистості була використана Методика визначення акцентуації характеру (ОАХ) [3]. Для математичного аналізу результатів експериментально-психологічного дослідження був використаний кореляційний аналіз Пірсона.

Результати та їх обговорення. В результаті проведення кореляційного аналізу Пірсона показників методик ШКМ і Опитувальника акцентуації характеру К. Леонгарда (табл.) було з'ясовано, що у практично здорових представників чоловічого гендеру виразність тривожної, циклотимної, збудливої та екзальтованої акцентуації мала значимі кореляції з усіма проявами ворожості ($r \geq 0,01$; $p \leq 0,046$), виразність акцентуації особистості, що застряє й емотивної акцентуації – з рівнем цинізму та агресивності ($r \geq 0,101$; $p \leq 0,011$), а виразність гіпертимної акцентуації – тільки з рівнем агресивності ($r = 0,084$; $p = 0,035$).

У чоловіків, що страждають на ПСЗ, виразність ворожості не корелювала з жодною зі шкал ОАХ ($r \pm 0,01$; $p \geq 0,124$), виразність цинізму й агресивності була вище у осіб з більш високими показниками шкал гіпертимної, ригідної та циклотимної акцентуації ($r \geq 0,187$; $p \leq 0,027$) і, крім того, виразність агресивності корелювала ще й з виразністю емотивних та збудливих рис особистості ($r \geq 0,195$; $p \leq 0,021$).

У представників чоловічого гендеру в стані ППД єдиний статистично значимий кореляційний зв'язок мав місце між рівнем агресивності й виразністю збудливої акцентуації особистості ($r = 0,275$; $p = 0,012$).

Таким чином, на основі проведеного аналізу представляється можливим стверджувати, що у практично здорових чоловіків феномен ворожості, особливо такі його прояви як цинізм і агресивність, найбільш активний у осіб з вираженими акцентуованими рисами особистості, причому будь-якими, за винятком, мабуть, емотивної, демонстративної та дистимічної акцентуації.

Окрім того, у випадку порушення психічної адаптації, особливо при розвитку стану ППД, вплив характерологічних рис на виразність ворожості втрачається. Найбільш значимими, у плані проявів ворожості, типами акцентуації особистості, які зберігають свій вплив на даний психологічний феномен навіть після порушення бар'єра психологічного захисту, є ригідна, циклотимна та, особливо, збудлива акцентуація.

У практично здорових представників жіночого гендеру з виразністю рис збудливої акцентуації особистості були пов'язані ($r \geq 0,16$; $p \leq 0,05$) всі прояви феномену ворожості, з виразністю рис циклотимної акцентуації – активність

цинізму та ворожості, з виразністю педантичної акцентуації - виразність цинізму, а з виразністю ригідної акцентуації - рівень агресивності.

Таблиця

Результати кореляційного аналізу Пірсона показників шкал методик ШКМ і ОАХ представників обох гендерів обстеженого контингенту

група	шкала	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10		
ЧОЛОВІЧИЙ ГЕНДЕР	ППД	Ц	r	0,14	0,173	-0,06	0,157	-0,1	0,112	-0,04	0,19	-0,01	8E-04
			p	0,207	0,117	0,585	0,156	0,349	0,314	0,697	0,085	0,952	0,994
		А	r	0,119	0,163	-0,09	0,21	-0,07	0,141	0,141	0,275	0,116	0,041
			p	0,282	0,141	0,433	0,056	0,544	0,202	0,202	0,012	0,297	0,715
		В	r	-0,18	-0,04	0,012	0,155	0,088	-0,06	-0,12	0,114	0,087	0,176
			p	0,095	0,693	0,918	0,162	0,43	0,561	0,295	0,305	0,435	0,112
	ПСЗ	Ц	r	0,187	0,252	0,101	0,082	0,074	0,258	0,173	0,119	0,072	-0,03
			p	0,027	0,003	0,234	0,338	0,382	0,002	0,041	0,16	0,396	0,758
		А	r	0,234	0,227	0,23	0,142	0,111	0,244	0,133	0,195	0,158	-0,05
			p	0,005	0,007	0,006	0,093	0,193	0,004	0,117	0,021	0,063	0,561
		В	r	0,043	0,094	-0,05	0,1	-0,09	0,126	0,008	0,131	0,014	-0,01
			p	0,612	0,271	0,59	0,242	0,305	0,138	0,921	0,124	0,867	0,896
ПЗ	Ц	r	0,074	0,13	0,003	0,102	0,08	0,22	0,067	0,24	0,049	0,089	
		p	0,066	0,001	0,933	0,011	0,046	3E-08	0,092	1E-09	0,223	0,026	
	А	r	0,084	0,163	0,004	0,127	0,097	0,193	0,034	0,291	-0,04	0,11	
		p	0,035	4E-05	0,917	0,002	0,015	1E-06	0,396	1E-13	0,301	0,006	
	В	r	0,026	0,057	0,045	0,032	0,159	0,119	-0,03	0,249	0,033	0,081	
		p	0,514	0,158	0,262	0,421	7E-05	0,003	0,504	3E-10	0,404	0,044	
ЖІНОЧИЙ ГЕНДЕР	ППД	Ц	r	0,155	-0,19	0,14	-0,2	0,11	-0,3	-0,001	0,14	-0,04	0,01
			p	0,375	0,267	0,42	0,32	0,52	0,05	0,93	0,42	0,84	0,95
		А	r	0,291	0,064	-0,1	-0,4	-0,3	-0,1	-0,1	0,23	-0,16	0,14
			p	0,09	0,716	0,44	0,02	0,11	0,48	0,77	0,17	0,36	0,44
		В	r	0,104	0,05	0,25	-0,1	0,02	-0,1	-0,008	0,25	0,12	0,16
			p	0,553	0,776	0,15	0,57	0,91	0,72	0,92	0,15	0,48	0,37
	ПСЗ	Ц	r	0,051	0,286	0,08	0,34	0,01	0,14	0,1	0,37	0,07	0,31
			p	0,751	0,069	0,62	0,03	0,99	0,37	0,55	0,02	0,68	0,05
		А	r	-0,14	0,232	0,12	0,3	0,19	0,33	0,06	0,49	-0,005	0,28
			p	0,397	0,145	0,45	0,06	0,23	0,04	0,69	0,0001	0,99	0,07
		В	r	0,11	0,011	-0,01	0,34	0,28	0,05	-0,1	0,28	0,18	0,07
			p	0,495	0,944	0,86	0,03	0,08	0,75	0,73	0,08	0,25	0,67
	ПЗ	Ц	r	-0,08	0,154	0,06	0,23	0,13	0,17	-0,01	0,16	0,1	0,08
			p	0,315	0,067	0,48	0,01	0,13	0,04	0,87	0,05	0,24	0,36
		А	r	0,006	0,245	0,07	0,15	0,06	0,13	0,05	0,24	0,06	0,13
			p	0,947	0,003	0,44	0,07	0,51	0,12	0,52	0,0002	0,49	0,13
		В	r	-0,05	0,156	-0,01	0,15	0,07	0,24	-0,1	0,23	0,14	0,01
			p	0,564	0,063	0,58	0,08	0,42	0,0001	0,31	0,01	0,09	0,92

У жінок, які страждають на ПСЗ, з виразністю цинізму та агресивності також корелювали показники шкали збудливої акцентуації ($r \geq 0,37$; $p \leq 0,02$), показники шкали педантичної акцентуації особистості корелювали з

виразністю цинізму й ворожості ($r \geq 0,34$; $p \leq 0,03$), а показники шкали циклотимної акцентуації - з виразністю агресивності ($r = 0,33$; $p = 0,04$).

У жінок у стані ППД, навпроти, відзначалися тільки статистично значимі негативні кореляційні зв'язки між виразністю цинізму й циклотимної акцентуації особистості ($r \geq -0,3$; $p \leq 0,05$), а також між виразністю агресивності та рис педантичної акцентуації ($r \geq -0,4$; $p \leq 0,02$).

Висновки. Таким чином, у жінок у значно меншому ступені, ніж у чоловіків, феномен ворожості залежить від виразності акцентуованих рис особистості, і в разі, якщо виразність циклотимних і, особливо, збудливих рис особистості, у жінок, як і у чоловіків, все ж таки пов'язані з ворожістю і у випадку повної адаптації, і у випадку виникнення ПСЗ, то в стані парціальної психічної дезадаптації даний вплив редукується, а ворожість більшою мірою проявляється у осіб з найменш вираженими циклотимними та педантичними рисами.

Паралельно наростанню явищ психічного дистресу, особливо, якщо даний процес протікає не в напрямку соматизації психологічного конфлікту, а по шляху формування невротичних розладів, виразність ворожості, очевидно, починає виступати як зовсім самостійна та самодостатня психологічна характеристика особистості. На користь даного твердження свідчить і звуження кола акцентуації характеру, пов'язаних із проявами ворожості, при наростанні зовнішніх проявів психологічного дистресу.

Література

1. Изард К. Психология эмоций / Пер. с англ./ К. Изард – СПб., 2000. – С.286-287.
2. Методика «Диагностика враждебности по шкале Кука-Медлей»/[практикум по девиантологии. под ред. Ю. А. Клейберг.] – СПб: Речь, 2007.
3. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учебное пособие. – Самара: Издательский Дом «Бахрах», 1998 – С. 274 – 281.

В.Ю. Омелянович

Личностно-ориентированный анализ гендерных особенностей структуры и выраженности враждебности у лиц с нарушениями психической адаптации

Национальная медицинская академия последипломного образования имени П.Л. Шупика, г. Киев

Введение. Одним из важных аспектов изучения дезадаптивных форм реагирования является исследование феномена враждебности в тесной связи с такими стабильными характеристиками, как акцентуации личности.

Цель. Выявление гендерных особенностей зависимости уровня враждебности от выраженности и превалирования определенных типов акцентуаций личности у пациентов с нарушениями психической адаптации.

Материал и методы. Обследовано 1630 респондентов (1301 мужчин и 329 женщин). Психодиагностические методики: шкала Кука-Медлей и Методика определения акцентуации характера К. Леонгарда.

Результаты и выводы. У женщин в значительно меньшей степени, чем у мужчин, феномен враждебности зависит от выраженности акцентуированных черт личности. Параллельно нарастающим явлениям психического дистресса, выраженность враждебности начинает выступать как совершенно самостоятельная и самодостаточная

психологическая характеристика. В пользу данного утверждения свидетельствует и сужение круга акцентуаций характера, связанных с проявлениями враждебности, при нарастании внешних проявлений психологического дистресса.

Ключевые слова: нарушение психической адаптации, психосоматические расстройства, акцентуации личности, враждебность, гендерные особенности.

V.Yu. Omelyanovich

Personality-oriented analysis of gender peculiarities of the structure and hostility degree among people with psychic deadaptation

Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education

Introduction. One of the most important aspects of the study of deadaptive forms of reacting is the study of hostility phenomenon in close connection with stable characteristics like personality accentuation.

Aim. Identification of gender peculiarities of the dependency of hostility level on degree and prevalence of certain types of personality accentuations among patients with psychic deadaptation.

Materials and methods. 1630 respondents (1301 male and 329 female) were examined. There were used the following psychodiagnostic instruments: Cook-Medley Scale, Methods of character accentuation identification by K. Leonhard.

Results and conclusions. Hostility phenomenon depends on accentuated personality traits to a lesser degree in women unlike men. Hostility degree acts as a completely independent and self-sufficient psychological characteristic being parallel to an increase in psychological distress. Narrowing the scope of character accentuation associated with hostility pro-phenomena, alongside an increase in the external manifestations of psychological distress supports the given statement.

Key words: psychic deadaptation, psychosomatic disorders, personality accentuation, hostility, gender characteristics.

Відомості про автора:

Омелянович Віталій Юрійович - д. мед. наук, професор кафедри дитячої, соціальної та судової психіатрії НМАПО імені П.Л.Шупика. Адреса: 04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 9.